

TÌM HIỂU MỘT SỐ ĐẶC ĐIỂM CỦA LÀN ĐIỆU CHÈO CỔ “CÁCH CÚ”

I NGÔ THỊ THANH HUYỀN
Email: Thanhuyenhat@gmail.com
Trường Đại học Thăng Long

LEARN SOME CHARACTERISTICS OF THE CHEO TRADITIONAL “ CACH CU

TÓM TẮT



ABSTRACT

Âm nhạc Chèo, trong đó có các hệ thống làn điệu Chèo mang đậm chất âm nhạc dân gian vùng châu thổ Bắc Bộ. Điệu Cách cú là một trong những điệu xếp ở Hệ thống hát Hề, được các nghệ nhân Chèo “bẻ làn, nắn điệu” trên lời thơ 4 chữ, gắn với đồng dao; cấu trúc gồm 3 trở (trở thân, trở nhắc lại 1, trở nhắc lại 2, trở nhắc lại 3) được trình bày gọn gẽ, khúc triết; tiết tấu đảo phách, nghịch phách nhiều nhưng được lặp lại nên dễ học, dễ hát, dễ nhớ; tốc độ của bài hát nhanh tạo nên tính chất tươi vui, dí dỏm, hài hước và lạc quan. Tâm cỡ giọng của điệu Cách cú không chỉ trong khoảng quãng 10 trở lại nên, rất phù hợp với người có tâm cỡ giọng hẹp, và có thể lựa chọn điệu này để dạy hát cho thiếu nhi, độ tuổi từ 13 -14 tuổi; trong sân khấu chèo ứng dụng cho tốp nữ hát hoặc cho nhân vật hề thể hiện. Điệu chèo cổ Cách cú là một làn điệu độc đáo mang những giá trị nghệ thuật, âm nhạc. Sự kết hợp giữa thơ ca với âm nhạc tạo nên một giai điệu có cấu trúc đủ đầy(câu mở, câu than, câu kết, ngân đui, lưu không). Cùng với sự thay đổi, đan xen tiết tấu của nhịp trường canh(phổ biến trong các làn điệu chèo) với những tiết nhạc đảo/ nghịch phách càng làm cho ý thơ rõ ràng, mạch lạc hơn, khắc sâu tính chất hài hước, dí dỏm, vui tươi, trong sáng của điệu hát mà nhân vật hề trong chèo thường dung. Những giá trị nghệ thuật của các thành tố của điệu chèo Cách cú nói riêng, làn điệu chèo cổ nói chung cần được bảo tồn và phát huy.

Từ khóa: Chèo cổ, đặc điểm, cách cú

Cheo music is a traditional Vietnamese musical genre that features a system of melodies with a strong folk music character from Vietnam's northern region. The “Cach Cu” melody is one of the melodies in the “Hát Hề” system, which Cheo artists “bend and adjust” to the four-word poem, similar to “Dong Dao” or nursery rhymes. The structure consists of three stanzas (body stanza, reminder stanza 1, reminder stanza 2, reminder stanza 3), presented concisely and philosophically. The rhythm is varied with many beats and repeats, making it easy to learn, sing, and remember. The song's fast tempo creates a lively, humorous, and optimistic mood. The vocal range of the Cach Cu melody is not more than 10 notes, making it very suitable for people with a narrow vocal range, and can be chosen as a melody to teach children from 13 to 14 years old. It is also used in the Cheo theater for female singing groups or clown characters to perform. The Cach Cu ancient Cheo melody is a unique melody with artistic and musical values. The combination of poetry and music creates a melody with a complete structure (opening sentence, complaint sentence, closing sentence, tail rhyme, and empty space). The rhythm of the Cheo melody is also complex, with the typical “Truong Canh” rhythm interwoven with reversed and varied notes, making the poetic ideas more transparent, coherent and inculcating the humorous, witty, playful, and pure nature of the song that the clown characters in Cheo often uses. The artistic values of the elements of the “Cach cu” Cheo melody, mainly traditional Cheo melodies, must be preserved and developed.

Keywords: Traditional cheo, characteristics, cach cu

ARTS

chặt củi chặt cành,
tinh tít tang tình...
củi cành chặt lấy cành ì ì cây ì ì ì ì ì ì

Cùng với tiếng đệm của điệu hát “Tinh tít tang tình và ì ì ì...”, các nghệ nhân đã lựa chọn thể thơ 4 chữ, gần gũi với đồng dao, có vần điệu được gieo nhau, tạo nên nhịp điệu của thơ rõ ràng, mạch lạc và cũng phù hợp với tính chất vui tươi, sôi nổi, rộn ràng, dí dỏm... của điệu hát.

2.1. Về điệu thức

Điệu hát Cách cú được “bê làn, nắn điệu” trên điệu thức 5 âm dân tộc Việt Nam, thuộc điệu Sơn Nao, cụ thể là:



Từ điệu thức Sơn Nao, các nghệ nhân dệt nên giai điệu như sau (Trích Trổ 1, điệu Chèo cổ Cách cú theo sách Những làn điệu Chèo cổ chọn lọc của Hoàng Kiều - Hà Hoa, Nxb Văn hóa - Thông tin 2007):

Vd3:



2.2. Về cấu trúc

Trổ 1 trên là một đoạn nhạc gồm 32 ô nhịp. Câu thứ nhất có 4 ô nhịp (từ ô nhịp 1 đến ô nhịp 4); Câu thứ hai gồm 15 ô nhịp (từ ô nhịp 5 đến ô nhịp 18); Câu thứ ba gồm 4 ô nhịp (từ ô nhịp 19 đến ô nhịp 22); Câu thứ tư là câu ngân đuôi gồm 4 ô nhịp (từ ô nhịp 20 đến ô nhịp 24). Câu thứ 5 là câu nhạc Ngân đuôi gồm 4 ô nhịp (từ ô nhịp 25 đến ô nhịp 28); Câu thứ 5 là câu nhạc lưu không, gồm 4 ô nhịp (từ ô nhịp 29 đến ô nhịp 32).

Các câu hát này được trình bày không cân phương về số lượng nhịp bởi các câu thơ chi phối. So sánh giữa các trổ hát của điệu Cách cú (trang 70-83 sách Những làn điệu Chèo cổ chọn lọc của Hoàng Kiều- Hà Hoa, NXB Văn hóa- Thông tin 2007) thấy điệu này có tổng thể 3 trổ. Các trổ này được trình bày ở hình thức khá giống nhau ở sự lặp lại của các câu nhạc như đã nói ở

trên. Tuy nhiên, về giai điệu của lòng bản khá giống nhau, còn về bài bản và các nốt luyện láy, thêu lướt các trổ có khác nhau bởi thanh điệu lời ca chi phối.

2.3. Về giai điệu

Giai điệu của Cách cú được kết hợp bởi lời ca 4 chữ, gần gũi với tiết nhịp của đồng dao, nên tạo thành giai điệu vừa duyên dáng, vừa khúc khuỷu, thường đi các quãng hẹp (quãng 4 trở lại), ít xuất hiện quãng xa (quãng rộng).

VD 4: Trích trang 80, sách Những làn điệu chèo cổ chọn lọc của tác giả Hoàng Kiều - Hà Hoa



Tuy nhiên, nối giữa lời thơ và tiếng đệm có sử dụng quãng xa nhưng rất ít, mục đích bắc cầu để thuận cho khi hát rõ lời hơn, Ví dụ:

Vd5:



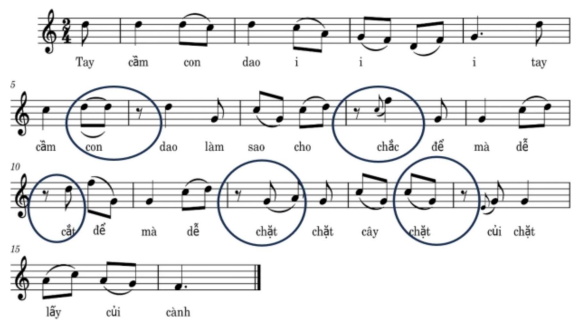
Giai điệu của điệu hát Cách cú sử dụng chủ yếu các quãng gần như một đặc trưng, quãng xa ít hơn, cũng dễ dễ dàng khi hát luyện láy, rõ lời đồng thời kết hợp với các tiết nhịp ngắt, nghỉ bởi các dấu lặng(nhịp 6,8,10,12,14,19...); tiết tấu đảo/ nghịch phách làm cho giai điệu vừa tạo sự lặp lại, vừa tạo điểm nhấn cho tính chất vui tươi, hài hước và dí dỏm....

2.4. Về tiết tấu, nhịp điệu

Đề tạo nét tươi mới, hài hước và phong phú như đôi thoại của điệu hát đã sử dụng kết hợp giữa tiết tấu đều đặn và tiết tấu đảo/nghịch phách, ngưng nghỉ và kết hợp với tiếng đệm, lời ca... tạo nên những câu hát có tiết nhịp ngắt/ nghỉ rành mạch bởi ý thơ, càng làm cho điệu hát có chất riêng, sự độc đáo mà ít thấy điệu nào nào trong chèo cổ có được.

Tiết tấu của điệu sử dụng chủ yếu ở các nốt móc đơn, nốt đen, đen chấm đôi, lặng đơn, dấu luyện, dấu nối... vừa tạo nên tính chất đều đặn của câu hát, đồng thời với các tiết nhịp ngắt nghỉ, sự đảo/ nghịch phách được lặp đi lặp lại càng giúp cho người hát dễ nhớ

VD6:



ARTS

Sự lặp lại của các câu thơ, đối nghịch với các câu trước làm cho tiết tấu phong phú, đa dạng như cuộc đối thoại cân đối, mang tính hài hước và dí dỏm sẽ càng làm câu hát được khắc sâu hơn:

Vd7:

Tay cầm con/dao
Làm sao cho/chắc
Đề mà dễ/ cắt
Đề mà dễ/ chặt
Chặt cây chặt/ củi
Chặt lấy củi/ cành
Lấy cả cành/ cây

...Chú thích: Dấu / sử dụng trong các câu thơ trên để ngắt câu, ngắt nhịp

Tuy điệu hát Cách cú sử dụng nhịp trường canh, theo bản ký âm trên là nhịp 2/4, không sử dụng nhịp phức. Nhưng sự đều đặn của nhịp điệu này không bị nhầm cngabs mà gần gũi (nhịp thờ, bước đi...), dễ nhớ - dễ hát. Đồng thời kết hợp các tiết nhịp đảo phách, nghịch phách tuy khó nhưng được lặp lại nhiều lần giúp người học sẽ dễ nhớ, dễ thuộc.

2.5. Về tính chất của điệu hát

Sự kết hợp của các thành tố âm nhạc (điệu thức, lời ca, giai điệu, tâm cỡ, tiết tấu, nhịp điệu, tiếng đệm...) đặc biệt là lưu không và xuyên tâm như đã minh chứng ở trên, làn điệu Chèo cổ Cách cú có đầy đủ yếu tố làm nên tính chất vui, nhí nhảnh, hài hước và trong sáng. Với những đặc điểm, tính chất của điệu hát này hoàn toàn phù hợp với tâm sinh lý của thiếu nhi ở lứa tuổi 13 -14 tuổi, những người có tông cỡ giọng hẹp, cụ thể hơn trong biểu diễn sân khấu chèo sẽ ứng dụng vào các vai nhân vật hề là rất phù hợp.

3. Kết luận

Điệu chèo cổ Cách cú là một làn điệu độc đáo mang những giá trị nghệ thuật, âm nhạc. Sự kết hợp giữa thơ ca với âm nhạc tạo nên một giai điệu có cấu trúc đủ đầy(câu mở, câu than, câu kết, ngân đuôi, lưu không). Cùng với sự thay đổi, đan xen tiết tấu của nhịp trường canh(phổ biến trong các làn điệu chèo) với những tiết nhạc đảo/ nghịch phách càng làm cho ý thơ rõ ràng, mạch lạc hơn, khắc sâu tính chất hài hước, dí dỏm, vui tươi, trong sáng của điệu hát mà nhân vật hề trong chèo thường dùng. Những giá trị nghệ thuật của các thành tố của điệu chèo Cách cú nói riêng, làn điệu chèo cổ nói chung cần được bảo tồn và phát huy.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Hoàng Long - Hoàng Lân (2005), *Phương pháp dạy học Âm nhạc (giáo trình dùng cho các trường cao đẳng sư phạm đào tạo giáo viên trung học cơ sở)*, Nxb Giáo dục.
2. Trần Ngọc Lan (2011), *Phương pháp hát tốt tiếng Việt trong nghệ thuật ca hát*, Nxb. Giáo dục.
3. Trường Trung cấp Văn hóa - Nghệ thuật Bắc Ninh (2011), *Giáo trình Hát dân ca Quan họ Bắc Ninh (lưu hành nội bộ - 8 tập)*.
4. Nguyễn Thị Tuyết (2000), *Giáo trình hát Chèo (lưu hành nội bộ)*, Trường Đại học Sân khấu và Điện ảnh Hà Nội.
5. Trần Linh Quý - Hồng Thao (1997), *Tìm hiểu dân ca Quan họ (giáo trình giảng dạy)*, Nxb Văn hóa dân tộc.
6. Trương Ngọc Thắng (2010), *Quá trình hình thành và ca hát chuyên nghiệp ở Việt Nam*, Nxb Thuận Hóa.
7. Hồ Mộ La (2008), *Phương pháp giảng dạy Thanh nhạc*, Nxb Từ điển Bách khoa.